

ONDERWIJSLOGISTIEK VOOR FLEXIBEL ONDERWIJS ZES PRAKTIJKCASUSSEN

SURF

INHOUD

Voorwoord	3
Inleiding	4
Hogeschool Windesheim	6
Wageningen University & Research	10
Hogeschool Utrecht	14
Technische Universiteit Eindhoven	17
Saxion Parttime School	20
Open Universiteit	23
Nabeschouwing	26
Colofon	27

VOORWOORD

Het is mij een genoegen om het voorwoord te mogen schrijven van deze publicatie. Het thema flexibiliteit ligt mij, als Rector Magnificus van de Open Universiteit, na aan het hart want onze instelling probeert sinds jaar en dag 'flexibiliteit van studeren' mogelijk te maken. Flexibiliteit is nu meer dan ooit een vereiste in een samenleving die zo snel verandert. Wij verwachten van onze studenten dat ze in de toekomst flexibiliteit en veerkracht (*resilience*) tonen in de maatschappij en op de werkplek. De maatschappij verlangt daarbovenop nog dat men zich een leven lang verder ontwikkelt. Flexibiliteit, veerkracht en leven lang ontwikkelen zijn dan ook de drie kernwoorden van de toekomst voor mens en organisatie.

Kijken we dan naar de instellingen voor hoger onderwijs, dan zien we nog te weinig beweging op die kernwoorden. Zijn wij zelf wat we van anderen verwachten? Ik denk het niet en pleit voor een *pedagogy for flexibility* met vaste curriculumonderdelen met vaste startdata (voor bijvoorbeeld nieuwelingen die nog niet goed eigen keuzes in een onbekende discipline kunnen maken of daar waar een gedegen kennisbasis eerst noodzakelijk is) en met flexibele curriculumonderdelen met flexibele startdata (voor de ervaren studenten die zelf wel kunnen bepalen wanneer ze tijd willen vrijmaken).

Een beetje *paced en self-paced delivery* allemaal in één curriculum. Er is nog een aantal aspecten in mijn voorstelling van deze *pedagogy for flexibility*, zoals erkenning van elders verworven competenties, e-portfolio toetsen en vooral een focus op *transfer of learning* door middel van probleemgecentreerd onderwijs. Vele van deze en andere aanzetten worden door de geïnterviewden in deze bundel uitgewerkt.

Het komt uiteindelijk allemaal neer op het vinden van een juiste manier (zonder een burn-out te veroorzaken, maar met het behoud van een intrinsieke motivatie en met goede leerresultaten) om het onderwijs inpasbaar te maken in het leven van de studenten die een balans moeten vinden tussen werken, leren, familie en vele maatschappelijke afleidingen. Dat is een grote uitdaging.

Gefeliciteerd aan de auteurs met het leveren van een geweldige bijdrage hieraan.

Theo J. Bastiaens
Rector Magnificus, Open Universiteit

INLEIDING

Veel onderwijsinstellingen zijn bezig met experimenten voor het aanbieden van flexibel onderwijs. Flexibel onderwijs gaat niet uit van een vast opleidingsprogramma, maar is afgestemd op de wensen en mogelijkheden van de student. Het stelt studenten in staat hun eigen leerroute te bepalen en biedt hen keuzevrijheid. Flexibilisering maakt het studenten makkelijker om onderwijs te volgen, zowel binnen als buiten de eigen opleiding en instelling, waarbij studenten ook hun eigen tijd en tempo kunnen bepalen.

Het organiseren van flexibel onderwijs is ingewikkeld. Instellingen hebben er veel vragen over van onderwijskundige en onderwijsinhoudelijke aard, maar het heeft ook grote consequenties voor de inrichting voor de onderwijslogistieke processen bij de instellingen. SURF definieert onderwijslogistiek als: 'het geheel van processen, systemen en informatiestromen die het mogelijk maken dat het onderwijs op hogescholen en universiteiten gestroomlijnd verloopt.' Op het moment dat onderwijsinstellingen met flexibilisering aan de slag gaan en andere keuzes maken over de inrichting van het onderwijs leidt dat altijd tot aanpassingen in de onderwijslogistiek.

Iedere onderwijsinstelling maakt hierin zijn eigen keuzes. Om een beter beeld te krijgen van de verschillende mogelijkheden van flexibilisering in het onderwijs en wat dit betekent voor de onderwijslogistiek, hebben SURF en de SIG Onderwijslogistiek zes instellingen benaderd.

We hebben hun de volgende vragen voorgelegd:

- Wat is jullie visie op onderwijs en in welke mate speelt flexibilisering hierin een rol?
- Hoe expliciteren/definiëren jullie flexibilisering?
- Voor welke doelgroep bieden jullie flexibilisering aan?
- Hoe geven jullie flexibilisering vorm?
- Welke organiserende principes liggen hieraan ten grondslag?
- Wat betekent flexibilisering voor jullie applicatielandschap?

Wat is doel van dit rapport?

Met dit rapport willen we laten zien hoe instellingen de flexibilisering van het onderwijs vormgeven, met een nadruk op de gevolgen voor de onderwijslogistiek en de organisatie van het onderwijs. Het rapport is gemaakt voor medewerkers van een hogeronderwijsinstelling die zich bezighouden met de organisatie van flexibel onderwijs. In dit rapport vind je een aantal voorbeelden die laten zien hoe verschillende instellingen dit aanpakken.

Welke instellingen hebben meegedaan?

De zes instellingen die hebben meegewerkt aan dit rapport zijn Wageningen University & Research (WUR), Hogeschool Utrecht (HU), Technische Universiteit Eindhoven (TU/e), Hogeschool Windesheim, Saxion Parttime School en de Open Universiteit (OU). Alle zes zijn het - ieder op hun eigen wijze - voorlopers op het gebied van flexibilisering in het onderwijs en de artikelen bieden een mooie inkijk in de keuzes die zij maken bij het inrichten en organiseren van flexibel onderwijs.

We realiseren ons dat door deze keuze een aantal instellingen buiten beeld blijft. Werk je bij een andere instelling en deel je graag jullie aanpak van flexibilisering en de impact daarvan op de onderwijslogistiek, dan juichen we dat toe. Heeft jouw instelling een interessante kijk op de inrichting van flexibel onderwijs? Neem dan contact op met kernteamsigowl@list.surfnet.nl.

Hoe is het rapport opgebouwd?

In hoofdstuk twee tot en met zeven komen achtereenvolgens Hogeschool Windesheim, WUR, HU, TU/e, Saxion Parttime School en OU aan het woord. In hoofdstuk acht vind je een nabeschuiving op de interviews.

Dank

SURF en de SIG Onderwijslogistiek danken alle instellingen die tijd hebben vrijgemaakt om hun visie op en organisatie van flexibel onderwijs te delen met collega's. We hopen dat dit rapport je inspireert bij het vormgeven van je flexibiliseringsambities en dat het bijdraagt aan een optimale ondersteuning van diegenen voor wie we het allemaal doen: de student.

HOGESCHOOL WINDESHEIM

EEN HELDERE DIENSTREGELING VOOR EEN LEERROUTE NIEUWE STIJL

Iedereen die bij hogeschool Windesheim studeert, verdient een eigen leerroute. Dit uitgangspunt leidt tot een aantal ingrijpende veranderingen in de processen en op den duur tot een andere inrichting van het applicatielandschap. Uitgangspunt om tot een andere ordening te komen, is de inhoud. Het onderwijs moet de regie nemen.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

De kern van de onderwijsvisie van hogeschool Windesheim is dat iedereen die aan Windesheim studeert een eigen leerroute verdient. Die kan samenvallen met een standaard opleidingsroute van vier jaar, maar ook op maat worden aangepast door de student. Het uitgangspunt voor Windesheim is studentgedreven personalisering, die mogelijk wordt gemaakt door de flexibilisering van het onderwijsaanbod. Een afwijkende leerroute komt voort uit de behoeften van studenten, bijvoorbeeld om vanwege persoonlijke omstandigheden langer over een studie te doen.

Visie op flexibilisering

In 2016 presenteerde Windesheim een instellingsplan met daarin drie ambities:

- iedereen een eigen leerroute
- onderzoek ten behoeve van een duurzame en inclusieve samenleving
- het voorkomen van onnodige uitval in de onderwijsketen

Het instellingsplan sluit naadloos aan op de stelling van de net aangetreden voorzitter van het college van bestuur, Henk Hagoort, dat niet de gebruikers, maar de instituties zich tegenwoordig adaptief moeten opstellen.

Voor de realisatie van het instellingsplan koos de hogeschool voor een ontwikkelingsgerichte aanpak, met volop ruimte voor experimenten. Dat bleek een vruchtbare werkwijze, die een aantal interessante initiatieven oplevert. Zo krijgen studenten die niet op hun plek zitten, tegenwoordig intensieve begeleiding om vroegtijdig en adequaat te switchen. Er wordt gewerkt aan een nieuwe vorm van bindend studieadvies (BSA), met een andere vorm van normering dan een enkelvoudig BSA van 54 ECTS. Ook lopen er experimenten met flexibel studeren (betalen per ECTS) en met flexibel deeltijdonderwijs.

Een van de eerste veranderingen in de aanloop naar personalisering is dat studenten moeten gaan intekenen op vakken. In de toekomst vult de instelling geen 'pakketje' vakken voor ze. Dat moeten ze zelf doen. Dat betekent dat de studenten goed moeten weten wat ze nodig hebben en waar ze uit kunnen kiezen. Essentieel voor studentgedreven personalisering is daarom een goede catalogus. In de metafoor die Windesheim graag gebruikt, geldt de onderwijscatalogus als een dienstregeling die laat zien welk aanbod klaarstaat en

op welk moment het wordt aangeboden. Het is aan de studenten om te kiezen in welke treinen zij stappen (en of ze bijvoorbeeld onderweg uitstappen om hun reis pas later te vervolgen). Het is in geen geval de bedoeling dat alle studenten in een eigen tuktuk stappen en dat de instelling vervolgens moet proberen om hen door het gekrioel te loodsen.

In het hoger onderwijs heerst veel angst dat studenten de weg kwijtraken als het onderwijs flexibiliseert. Een 'dienstregeling' maakt korte metten met die angst, geloven ze bij Windesheim. Door het onderwijs te plannen als een dienstregeling, krijgt de student een beschrijving van de basale richting van opleidingen, inclusief de bijbehorende mogelijkheden en beperkingen. Er is een logische route, maar er zijn ook alternatieven denkbaar. De mogelijkheden zijn niet eindeloos en de reis is niet individueel.

Doelgroep van flexibilisering

De onderwijsvisie van Windesheim stelt dat iedereen die aan Windesheim studeert, recht heeft op een eigen leerroute. Dit gaat niet alleen op voor voltijd- of deeltijdstudenten, maar ook voor mensen zonder leerrechten.

Organiserende principes

- Iedere student heeft recht op een eigen leerroute
- Personalisering is geen individualisering
- 'Niet de gebruiker maar de instelling moet adaptief zijn'

Aan andere organiserende principes, zoals afspraken over de ordening van aanbod, wordt gewerkt. Die ordeningsprincipes benadert Windesheim vanuit de inhoud, dus gebaseerd op de ordening van het onderwijs. De keuze om aan de inhoudelijke kant te beginnen, met het ordenen van welke informatie de studenten wordt aangeboden, is een zeer bewuste. Het moet ertoe leiden dat de kwaliteit van het onderwijs het belangrijkste gespreksonderwerp is binnen de opleidingen, en niet de ordening van de organisatie.

In de toekomst ontstaan er mogelijk clusters van vakken die samen modules van 15 of 30 ECTS vormen en waarmee studenten een aantal leeruitkomsten kunnen verwerken. Wie dat op een andere manier wil doen, heeft daarvoor beperkte mogelijkheden. Het is bijvoorbeeld mogelijk om een verplicht algemeen vak bij een andere opleiding dan de eigen opleiding te volgen. Het begrip 'minorruimte' is omgedoopt tot 'persoonlijke profilering'. Studenten hoeven niet voor een hele minor te kiezen, maar kunnen vakken kiezen die passen bij een persoonlijk profiel.

'Een eigen leerroute voor elke student
is geen systeemgedreven maar
een inhoudelijke verandering'

Processen

Flexibilisering is volgens hogeschool Windesheim in de eerste plaats een onderwijsvraagstuk. De uitdaging waarvoor de instelling zich plaatst, is er één voor de lange termijn. De uitkomst moet dan ook geen systeemgedreven verandering worden, maar een inhoudelijke. Vaststaat dat de catalogus (de dienstregeling) een centrale rol vervult in studentgedreven personalisering. Deze wordt gemaakt op basis van de inhoud van het onderwijs. In tweede instantie worden niet alleen de routes, maar ook de tijden bekendgemaakt waarop onderwijs wordt aangeboden. Dit vraagt een andere vorm van roosteren, een basisplanning die losstaat van groepen of docenten.

Voor studentgedreven personalisering is het essentieel dat de studenten in een vroeg stadium weten wat het onderwijsaanbod is en dat ze zo vroeg mogelijk vernemen wanneer het wordt aangeboden. Zo kunnen ze zo gericht mogelijk kiezen en intekenen. Aan de basisplanning valt dan ook niet te tornen. Voor docenten betekent dit een omschakeling. De huidige roostersystematiek biedt hen veel ruimte voor overleg met de roostermaker over wijzigingen die zij willen doorvoeren. In de toekomst gaat dit anders: een ingepland vak wordt altijd gegeven, eventueel door een andere docent. Docenten kunnen onderling verschuivingen doorvoeren.

Een belangrijk onderwijskundig principe van de hogeschool is en blijft: 'Leren doen we samen'. Om het groepsgevoel onder de studenten te behouden, wil de hogeschool waarschijnlijk stamgroepen in het leven roepen. Een exacte invulling is er nog niet, maar het idee is dat studenten vaste stamgroepen vormen die gedurende een aantal jaren bij elkaar blijven. Studenten in een stamgroep zijn niet per se mensen die hetzelfde studeren of blijven studeren. Een student die switcht tussen studies, kan in zijn vaste stamgroep blijven, maar kan er ook voor kiezen om over te stappen. Voor sommige opleidingen is een stamgroep belangrijk om een veilige context te organiseren voor het praktijkgerichte deel van het onderwijs, bijvoorbeeld omdat studenten een behandeling op elkaar uitproberen. In dat geval mag een groep ook in het onderwijs niet te veel variëren.

Applicatielandschap

Het applicatielandschap moet heftig overhoop, verwachten ze bij Windesheim. De dienstregeling zoals de instelling die voor ogen heeft, vergt een totaal andere aanpak dan de huidige. Daarbij zijn er twee grote uitdagingen:

1. De eerste is dat de onderwijslogica niet geautomatiseerd is ontsloten. Er zitten losse eenheden in de ICT-systemen, maar geen keuze- en beslisregels, geen informatie over wat bij wat hoort. Een voorbeeld: voordat een student op stage mag, moet hij een aantal vakken hebben afgerond. In het applicatielandschap is die regel niet traceerbaar. Die zit in de hoofden van mensen en staat opgeschreven in de OER. Binnen de opleidingen is dus veel kennis en inzicht voorhanden die ontbreekt in de systemen.
2. De tweede uitdaging is dat de aansluiting tussen de onderwijsontwikkeling en de planning ook vaak niet ontstaat in het applicatielandschap, maar in losse bestanden. Om het landschap te herschikken, is het noodzakelijk om eerst een grote hoeveelheid organisatie- en beslisregels boven tafel te krijgen. Pas dan kan worden gekeken naar een andere inrichting van het applicatielandschap. Vakbeschrijvingen zijn nu nog sterk geënt op de cijferregistratie. Er zitten allerlei beperkingen in die te maken hebben met de borging van de cijfers. Die informatie moet worden ontkoppeld. In de toekomst hoort de toets bijvoorbeeld niet meer per definitie in de vakbeschrijvingen, omdat er dan misschien met een diversiteit aan toetsen wordt gewerkt, of leerwegonafhankelijk wordt getoetst.

Voordat er een applicatielandschap kan ontstaan dat bijvoorbeeld in staat is om persoonlijke aanbevelingen te geven, moet alle onderwijslogica in het landschap zijn verwerkt, inclusief metadata. Dat vraagt meer regie van het onderwijs. De docenten moeten in de vakbeschrijvingen inzichtelijk maken waarom studenten een bepaald vak moeten volgen, en waarom juist bij hen. Hoe maak je bijvoorbeeld duidelijk dat je geen graad werktuigbouwkunde krijgt zonder dat je wiskunde hebt gedaan? Om dit voor studenten beter in beeld te brengen gaat Windesheim waarschijnlijk ook in het voltijdonderwijs met leeruitkomsten werken.

WAGENINGEN UNIVERSITY & RESEARCH

ER ZIJN GEEN TWEE STUDENTEN DIE MET HETZELFDE PAKKET AFSTUDEREN

In de afgelopen jaren heeft Wageningen University and Research (WUR) veel bereikt op het gebied van flexibel onderwijs, maar de ambities reiken verder. Nieuwe plannen bevinden zich in de ontwikkelingsfase, waarbij de vraag is in hoeverre de bestaande structuren aanpassing behoeven.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

De onderwijsvisie van Wageningen University and Research (WUR) benadrukt de noodzaak van innovatie om drie doelen te bereiken: wetenschappelijke kennis van hoge kwaliteit, rijke leeromgevingen en flexibele, gepersonaliseerde leerpaden. Onder de innovaties die de WUR uitbouwt, vallen onder meer blended learning, de invoering van flexibele leerpaden, activerende onderwijsmethoden en learning community's.

Visie op flexibilisering

Het huidige onderwijssysteem is gebaseerd op een aantal organiserende principes, die hieronder worden beschreven. Samen zorgen ze voor flexibiliteit in het onderwijsaanbod en gegarandeerde studeerbaarheid voor alle studenten. Op alle onderdelen van het 'education ecosystem', zoals dat binnen de WUR wordt genoemd, wil de instelling diversiteit aanbieden. Dat lukt al aardig: in de praktijk zijn er geen twee studenten die met hetzelfde pakket afstuderen aan de WUR.

Om onderwijs te ontsluiten tussen instellingen en naar de arbeidsmarkt toe, is het nodig om op zoek te gaan naar een nieuwe vormen en kaders, is de overtuiging bij de WUR. In de toekomst kan dat betekenen dat vaste 'zuilen' als instelling, opleiding, vak en student op de schop gaan. De WUR is zeer betrokken bij de Versnellingszone 'Flexibilisering van het onderwijs'. De vier prototype studentroutes die in het Plan van aanpak van de Versnellingszone worden beschreven (studeren in eigen tempo; studeren met meer mobiliteit tussen faculteiten en instellingen; studeren zonder vooraf vastgesteld opleidingsprogramma; modulair studeren) zijn leidend voor toekomstige ontwikkelingen op het gebied van flexibel onderwijs aan de WUR.

Daarnaast spelen een aantal andere vraagstukken. Onder meer bekijkt de WUR of het mogelijk is om vakken op verschillende niveaus aan te bieden. Met behulp van partners wordt het onderwijsaanbod verbreed. Allianties met andere universiteiten en een virtual exchange programma (de mogelijkheid om een online vak te volgen dat wordt aangeboden door een andere instelling) geven studenten de mogelijkheid om kennis op te doen bij meerdere gespecialiseerde instellingen. Met online courses en modules biedt de WUR plaats- en tijd- onafhankelijk onderwijs aan iedereen binnen en buiten de universiteit.

Doelgroepen van flexibilisering

Flexibiliteit is een uitgangspunt voor al het onderwijs en dus voor alle doelgroepen van de WUR. Wellicht leiden de plannen van de Versnellingszone in de toekomst naar nieuwe doelgroepen, zoals professionals die werken en leren willen combineren en die modules in plaats van hele opleidingen willen volgen, al dan niet voor credits; of studenten die vanuit een andere instelling vakken bij de WUR gaan volgen. Ook de MOOC's die de WUR aanbiedt, trekken nieuwe doelgroepen aan.

Organiserende principes

- De structuur van het vakaanbod is erop gericht om studenten maximale vrijheid te bieden, zonder dat dit onttaardt in chaos. Sinds de invoering van de bachelors en masters in 2001 voert de WUR een zogenaamd ochtend-middagrooster. Studenten volgen in principe twee vakken per periode. Elk ochtendvak is gegarandeerd te combineren met elk middagvak. Worden er tweehonderd vakken in een periode gegeven, dan hebben studenten 's ochtends honderd opties en 's middags nog eens honderd opties om de keuze-elementen in het programma praktisch in te richten. De scherpe knip tussen ochtend- en middagvakken maakt dit studeerbaar en uitvoerbaar. Voor vakken met weinig contacturen binnen een ochtendblok, zal het binnenkort mogelijk zijn om ook binnen een ochtenddeel combinaties te maken.
- De bachelorprogramma's hebben een vrije keuzeruimte van 30 ECTS, die studenten invullen met een minor of een vrije keuze. Door de 55 beschreven minors in twee blokken te verdelen, voor de eerste of tweede helft van het jaar, hebben alle bachelorstudenten de garantie dat ze vrij kunnen kiezen uit 25-30 minoren. In de masters zijn veel opleidingen op maat gemaakt, met vrijwel geen verplichte vakken. In overleg met de studieadviseur of examencommissie kiezen studenten uit keuzeclusters, die hen bijvoorbeeld optimaal voorbereiden op hun thesis. Pakketten worden samengesteld op master-niveau en daarop wordt afgestudeerd.
- Met een semesterknip tussen periode drie en vier (er zijn zes perioden) maakt de WUR het studenten makkelijk om elders in binnen- of buitenland onderwijs te volgen en vervolgens weer terug te keren bij de WUR.
- Alle onderwijsinhoud moet gebaseerd zijn op leeruitkomsten. Leeruitkomsten zijn een middel om te bepalen waar iemand staat, op opleidingsniveau, vakniveau en competentieniveau. Dit maakt het mogelijk om goed te vergelijken wat een student heeft gedaan en nog moet doen om een diploma te behalen.

Het is goed mogelijk dat de ontwikkelingen binnen de Versnellingszone op den duur zullen leiden tot aanpassingen in de organiserende principes of het ontstaan van nieuwe organiserende principes. Meer flexibiliteit in de planning zou het bijvoorbeeld mogelijk kunnen maken om een deel van de vakken op andere momenten te volgen dan ze nu geroosterd zijn. Duidelijk is dat er ook (juist) bij meer flexibilisering structuur nodig is. Welke kaders het beste bij de toekomstige setting passen, is een zoekproces.

'De prototype studentroutes uit het Plan van aanpak van de Versnellingszone zijn leidend voor toekomstige ontwikkelingen'

Processen

Met name het inschrijven van studenten voor flexibel onderwijs is een uitdaging, ondervindt de WUR. Dat is goed zichtbaar binnen Virtual Exchange, een virtueel uitwisselingsprogramma van een internationaal netwerk van instellingen waarin onder meer de WUR, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit Leiden participeren.

Binnen Virtual Exchange kunnen studenten zich inschrijven voor online vakken van alle deelnemende instellingen. De ECTS tellen mee bij de eigen instelling. Binnen de bestaande administratieve systemen is dit echter niet mogelijk. Daarom is er een totaal handmatige administratie. Samenwerking tussen instellingen vraagt om een andere opbouw van de infrastructuur, waarin hulpmiddelen zoals de Open Onderwijs API (OOAPI) een belangrijke rol zullen spelen. De WUR is bezig met aansluiting op de OOAPI.

Applicatielandschap

Vanaf het studiejaar 2019-2020 stapt de WUR over op bring your own device (byod). De pc's op de campus maken geleidelijk plaats voor eigen laptops met daarop vaksoftware van de universiteit. Deze overgang geldt in de eerste plaats voor campusstudenten, met de verwachting dat de groep die op afstand studeert of MOOC's bij de WUR volgt, zal 'meeliften'. Studenten kunnen kiezen uit een scherp geprijsd laptopaanbod, dat geschikt is voor alle applicaties. Applicaties die niet lokaal kunnen worden geïnstalleerd, draaien via een virtuele omgeving.

Voor de overstap op byod was een inventarisatie nodig van alle software die binnen vakken wordt gebruikt. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een bestaande tool, die ook kan worden gebruikt voor het uitvragen van studiegidsinformatie. De uitvoerders van de onderwijslogistiek voerden gesprekken met de eigenaren van softwarepakketten over technische randvoorwaarden. Zo werd alle informatie verzameld om de softwarepakketten te kunnen aanbieden. Studenten krijgen alle software die ze nodig hebben aangeboden in een portaal. Wie zich inschrijft voor een vak, krijgt automatisch toegang tot de software van dat vak. Dit proces wordt momenteel ingeregeld.

Vanaf november 2019 gaat het om een beperkt aantal vakken, maar in de loop van het studiejaar worden het er meer en aan het einde van het studiejaar moet byod gelden voor alle vakken waarvoor een pc wordt gebruikt. Daarna komen de vakken die buiten de WUR worden gegeven in beeld. De pc's verdwijnen geleidelijk uit de universiteitsgebouwen. Byod wordt ingevoerd om onderwijsruimtes geschikt te maken voor flexibele werkvormen. Toetsen, werkcolleges, practica en groepsopdrachten vinden in dezelfde onderwijsruimte plaats, al dan niet met behulp van IT op de eigen laptop. De meubels in deze ruimtes zijn makkelijk verplaatsbaar en verstelbaar. Een vaste pc op een tafel past niet in zo'n flexibele setting. Dat byod het ook mogelijk maakt om plaatsonafhankelijk te studeren, wordt gezien als een mooie bonus.

Wél specifiek met het oog op plaatsonafhankelijk leren wordt het videosysteem WeConnect op sommige delen van de campus ingevoerd. Hiermee wil de WUR studenten faciliteren om op afstand actief deel te nemen aan werkcolleges op de campus. In het nieuwste gebouw, dat in 2021 zijn deuren opent, is WeConnect standaard beschikbaar.

HOGESCHOOL UTRECHT

STUDENTROUTES ANALYSEREN OM DE ONDERWIJSLOGISTIEK TE LATEN AANSLUITEN

Studentroutes nemen geleidelijk de plaats in van opleidingsroutes aan Hogeschool Utrecht. Innovatie van het onderwijs is leidend bij deze overgang. Langzamerhand wordt het echter tijd om structurele keuzes te maken in de dienstverlening voor studenten en docenten.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

Sinds 2014 zijn de opleidingen van Hogeschool Utrecht (HU) bezig met het implementeren van de vernieuwde onderwijsvisie. Die bevat vijf kernelementen:

- co-creatie met de beroepspraktijk
- onderzoek als kennisbasis
- gepersonaliseerd leren met eigen regie voor de student
- didactiek van ervarend leren en onderwijskwaliteit

Studenten leren zo veel mogelijk aan de hand van authentieke beroepsopdrachten, in een blended leeromgeving en veelal samen in leerteams. In vrijwel alle kernelementen is flexibilisering aan de orde. Er is flexibilisering nodig om studenten regie te geven over hun leerproces, maar ook om in co-creatie samen te werken met de beroepspraktijk en om onderzoek te integreren in het onderwijs. Niet alleen zijn er steeds meer partijen betrokken bij het onderwijs, veel betrokkenen combineren bovendien verschillende rollen zoals student, docent, professional en/of onderzoeker. Zowel inhoudelijk als agenda-technisch vraagt dit om flexibiliteit.

Visie op flexibilisering

De kernelementen uit de onderwijsvisie zijn vertaald naar veertien ontwerpdimensies¹, die de opleidingen een globale richting geven bij het herontwerp van het onderwijs. De opleidingen zijn vrij om er invulling aan te geven om zo innovatie te stimuleren. In het kader van deze vrijheid zijn de begrippen slechts beperkt ingevuld. Er staat geen definitie van flexibilisering op papier, maar het speelt een belangrijke rol bij het opnieuw vormgeven van de opleidingen.

Zo is er veel aandacht voor wat en hoe studenten leren, maar ook voor de mate waarin de opleidingen personaliseren. Gaat het om het kiezen van een eigen leerroute? Zijn studenten ook co-producers en co-designers van hun eigen onderwijs en gaat het dus om co-creatie van onderwijs door studenten en docenten? Een stap verder is zelforganisatie: de instelling levert de systemen en het advies en de student vindt zijn eigen weg. De kunst is om een vorm van personalisering te zoeken die bij de doelgroep past. Daarbij staan vier vragen centraal:

- Waar sta je nu als student?
- Waar werk je naartoe?
- Wat is een passende manier om daar te komen?
- Wat heb je daarvoor nodig?

Flexibilisering is niet alleen een belangrijk middel om studenten invulling te laten geven aan hun eigen leerproces, het is ook nodig om beter met de beroepspraktijk te kunnen samenwerken en om onderzoek in het onderwijs te integreren.

De HU zet sterk in op leven lang leren en op co-creatie met de beroepspraktijk. Studenten werken aan leeruitkomsten en zoeken daar zelf, of samen met docenten een praktijkopdracht bij. De opdrachtgever verwacht een resultaat; de vraag van de student en de vraag van de opdrachtgever moeten voldoende matchen. Dat vraagt om flexibiliteit in de onderwijshoud. Vanuit de instelling wordt daarnaast flexibiliteit verwacht als het gaat om timing. Van een werkende professional die binnen zijn eigen werkplek aan een praktijkopdracht werkt, kan niet worden verwacht dat 'in jaar twee blok twee onderwerp x' aan de orde komt. De beroepspraktijk bepaalt dus mede de timing en de onderwerpen van de beroepsopdrachten.

Doelgroep van flexibilisering

De onderwijsvisie van de HU geldt voor alle doelgroepen en heeft daarmee impact op alle degree-opleidingen. Een belangrijke impuls was de pilot 'Flexibilisering - werken met leeruitkomsten' van het ministerie van OCW, waarin leeruitkomsten in plaats van het onderwijsaanbod centraal staan. Dit is voor 38 deeltijdopleidingen ingevoerd.

Organiserende principes

- Innovatie van het onderwijs is leidend voor alle vernieuwing. De dienstverlening volgt het onderwijs en probeert zo goed mogelijk in alle vormen van flexibel en gepersonaliseerd onderwijs te voorzien.
- In de toekomst zal de dienstverlening integraal moeten aansluiten bij de studentroutes. Over de organiserende principes die moeten helpen om dit mogelijk te maken wordt nu intensief nagedacht.

Processen

De HU staat nu op een punt waarop geïsoleerde oplossingen niet langer voldoen. De kortcyclische aanpak, die aan elkaar hangt van maatoplossingen en noodverbanden, moet plaatsmaken voor een structurelere oplossing. Het is tijd om keuzes te maken en de totale opzet te herdefiniëren, niet alleen de processen en systemen, maar ook beleid, regelgeving, waarden en cultuur.

'De HU zet sterk in op leven lang leren en op co-creatie met de beroepspraktijk'

¹ De veertien ontwerpdimensies staan beschreven in de onderwijsvisie, te downloaden op www.hu.nl/visie

De HU is bezig met een programma om de dienstverlening aan te laten aansluiten op de innovatie van het onderwijs. Voorheen belangrijke pijlers als curriculum, cohorten van studenten of vaste startmomenten vormen niet langer het fundament om de dienstverlening op te baseren. Maar wat dan wel?

Binnen de zes diensten van de HU leeft het besef dat het anders moet. De medewerkers ervaren extra belasting en hebben soms te maken met ontevredenheid vanuit het onderwijs, en omgekeerd is dat ook het geval. Het is echter te complex voor één individu of dienst om te overzien wat er allemaal nodig is om de totale dienstverlening aan te laten sluiten bij flexibel gepersonaliseerd onderwijs, met als gevolg dat iedereen redeneert vanuit zijn eigen invalshoek. Door actuele studentroutes te analyseren, wil de HU een duidelijk beeld krijgen van wat er daadwerkelijk gebeurt binnen de instelling en hoe de onderwijslogistiek hierbij kan aansluiten.

De diensten realiseren gezamenlijk de nieuwe integrale dienstverlening. Dat doen ze in afstemming en co-creatie met betrokkenen uit het onderwijs en overige stakeholders. Ze inventariseerden vier hoofdvormen van gepersonaliseerd onderwijs, brachten de organisatieprincipes van de huidige dienstverlening in kaart en clusterden de knelpunten naar aard en niveau². De volgende stappen zijn het ontwikkelen van scenario's voor studentroutes en het bepalen van een beperkt aantal organiserende principes voor de dienstverlening. Daaruit volgen de consequenties voor de toekomstige dienstverlening. Aan de hand van een aantal criteria zullen er keuzes worden gemaakt. De volgende stap is een veranderaanpak en roadmap naar de nieuwe dienstverlening. Het is een lastig en ingewikkeld proces, want iedere kleine wijziging in de dienstverlening heeft grote gevolgen, maar iedereen is zich bewust van het belang van dit programma.

Applicatielandschap

In het bestaande applicatielandschap blijkt meer mogelijk dan verwacht, is de ervaring aan de HU. Hetzelfde geldt voor de regelgeving. Het is vooral de manier waarop het applicatielandschap nu is ingericht en de manier van denken over onderwijs die knelt. Een van de centrale vragen is: hoe volg je studenten als ze een eigen route en een eigen tempo hebben en hoe plan je dan? De onderwijslogistiek aan de HU is erop gericht om het onderwijs goed te laten draaien, wat er ook gebeurt. Dat lukt binnen het huidige applicatielandschap. Er wordt echter ook gebruikgemaakt van workarounds en losse excel-lijstjes. Voor de lange termijn is dat niet houdbaar.

² In het septembernummer van het magazine *OnderwijsInnovatie* van de OU staat een artikel over dit proces. <https://onderwijsinnovatie.ou.nl/oi-september19/ontwerpen-van-gepersonaliseerd-onderwijs/>

TECHNISCHE UNIVERSITEIT EINDHOVEN

EXPERIMENTEREN OM UIT TE VINDEN WAT WERKT

Binnen een groot programmaplan experimenteert de Technische Universiteit Eindhoven de komende vijf jaar met tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs. In de toekomst moeten studenten zo veel mogelijk in staat zijn het eigen curriculum samen te stellen.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

Voor de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e) vormt challenge-based learning de kern van de onderwijsvisie. Dit is onderwijs waarin het werken aan concrete oplossingen centraal staat. Een belangrijk element in de visie is de gedachte dat studenten zo veel mogelijk in staat moeten zijn om het eigen curriculum samen te stellen. Het onderwijs aan de TU/e diversifieert: on campus gaat de TU/e steeds meer over op blended vormen van onderwijs. In de toekomst zal een deel van het onderwijs bijvoorbeeld plaatsvinden in virtuele labs, waar studenten 24 uur per dag terecht kunnen.

Challenge-based learning vindt vaak plaats in samenwerking met externe partijen. Zo zijn er studenten die zichzelf de opdracht hebben gesteld om een accu zo snel te laten opladen als het duurt om benzine te tanken; een doelstelling waarvoor ze moeten samenwerken met het bedrijfsleven. Zulke opdrachten worden nu nog gedefinieerd als onderdeel van een vak, maar zullen in de toekomst minder vaak op traditionele wijze worden ingeroosterd. Andere studenten volgen 'gewoon' vakken aan de universiteit. Ook dat blijft in de toekomst mogelijk.

Visie op flexibilisering

Flexibilisering is voor de TU/e een continu proces. In eerste instantie ging de aandacht uit naar het vraaggerichter maken van het traditionele onderwijs. In 2012 werd het bachelor college ingevoerd. Studenten volgen een zogeheten major van 90 ECTS in een leerpad van 180 ECTS. Dit biedt de studenten de vrijheid om eigen keuzes te maken. Voor de universiteit leidt het tot verbreding en flexibilisering van het onderwijs en daardoor tot een betere doorstroom en hogere rendementen.

Inmiddels is de universiteit toe aan een volgende stap om het onderwijs te flexibiliseren. De TU/e wil het mogelijk maken dat studenten tijd- en plaatsonafhankelijk leren. Een van de stappen om dit te realiseren, is een samenwerking met onder meer de Universiteit Utrecht (UU) en Wageningen University and Research (WUR). Er wordt nu onderzocht hoe studenten vakken kunnen volgen van alle drie de instellingen. Ook is de TU/e betrokken bij de Zone 'Flexibilisering van het onderwijs' van het Versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT. Samen met de UU heeft de TU/e ook een aanvraag ingediend voor de Stimuleringsregeling 'Uitwisselen van Onderwijsaanbod-data'. De twee onderwijsinstellingen proberen om met behulp van de Open Onderwijs API (OOAPI) hun beider onderwijscatalogi te laten smelten. Studenten kunnen dan uit een veel groter aanbod kiezen. De voornaamste uitdaging daarbij bestaat uit het zodanig aanpassen van de vakbeschrijvingen dat ze in de OOAPI passen.

Het grootste knelpunt in de ontwikkeling naar flexibel onderwijs is dat docenten een andere rol krijgen; van 'sage on the stage', naar 'guide on the side'. Docenten staan niet langer op het podium hun kennis uit de doeken te doen, maar houden zich eerder bezig met het verbinden van kennis van buitenaf met kennis binnen de collegezaal. Die transitie is soms ingewikkeld.

Doelgroep van flexibilisering

De doelgroep van flexibilisering was in eerste instantie de eigen bachelorstudent. In het kader van een onderwijsinnovatieprogramma gaat in 2019 een groot aantal digitale onderwijsprojecten van start, waarmee ook andere studenten van de TU/e-campus in zicht komen, net als studenten van andere instellingen die vakken bij de TU/e willen volgen. Alle faculteiten werd gevraagd om, binnen de uitgangspunten van het beleid van de TU/e, plannen in te dienen om het onderwijs te verbeteren. Veel van die plannen richten zich op het personaliseren van het onderwijs, door tijd- en plaatsonafhankelijk leren mogelijk te maken en door het onderwijs te openen. Binnen het innovatieprogramma gaat de universiteit bijvoorbeeld experimenteren met virtuele labs, serious gaming en samenwerkingsplatforms.

Organiserende principes

- In het kader van de brede bachelor geldt het organiserende principe van de 'coherente pakketten'. Je kunt als student flexibel zijn in je keuzes, maar een opleiding moet wel als zodanig herkenbaar blijven. De TU/e ontwikkelde een eigen applicatie, de 'planapp', die laat zien welke (on)mogelijkheden er zijn in een persoonlijke leerroute. De app is inmiddels geïntegreerd in het studentinformatiesysteem Osiris.
- De TU/e streeft ernaar om een substantieel deel van het onderwijs tijd- en plaatsonafhankelijk te maken. Het belangrijkste uitgangspunt is dat het onderwijs flexibeler moet. Dit uitgangspunt zal op den duur leiden tot 'regels' om meer flexibilisering te bewerkstelligen, maar daarvoor zal eerst meer moeten worden geëxperimenteerd om te ontdekken wat werkt.

Processen

Flexibilisering maakt onderwijslogistiek niet per definitie ingewikkelder, geloven ze bij de TU/e. Voorheen moest immers alles vooraf worden 'dichtgepland' met het oog op het aantal collegezalen. Tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs biedt veel meer ruimte voor spontaniteit. Er zal meer sprake zijn van kleine plannings- en docenten zullen veel meer hun eigen planning kunnen vaststellen.

Applicatielandschap

De projecten binnen het innovatieprogramma staan los van het huidige applicatielandschap. Dat geeft aardige vrijheid om stappen te zetten. De huidige ICT-systemen zijn te gesloten om te kunnen flexibiliseren op de manier die de TU/e voor ogen staat. Het uitgangspunt is nu nog dat de student betaalt voor recht op toegang. Vanuit de financiën gedacht is dat een logische constructie, maar wat moet de TU/e met een student van de UU die een paar vakken bij hen wil volgen?

Als de experimenten werken, gaat men kijken naar de centrale systemen. Misschien is het zinvol om sommige applicaties te verlaten. Het hangt er onder meer van af in hoeverre de markt meebeweegt met de groeiende behoefte aan flexibilisering in het onderwijs. Welke leveranciers van roostersystemen bijvoorbeeld hebben een roadmap gericht op plannen in plaats van roosteren? Wat kunnen ze bieden? Voorlopig wacht de TU/e de eerste evaluaties van de experimenten uit het innovatieprogramma af. Die zullen in 2021 plaatsvinden. Dan blijkt wat werkt, wat mogelijk een vast onderdeel van de onderwijslogistiek wordt en waar de systemen zullen moeten worden aangepast, vervangen of verlaten.

'Roosteren wordt plannen'

SAXION PARTTIME SCHOOL

FLEXIBILITEIT VAN ONDERWIJS IS WÉL TE REALISEREN BINNEN HET BESTAANDE APPLICATIE-LANDSCHAP

Saxion Parttime School is een horizontale samenwerking van alle academies binnen Saxion, met één overzichtelijk aanbod van leerinterventies. In de webshop van de aanbieder van deeltijdopleidingen stoppen studenten cursussen naar keuze in een virtueel winkelmandje.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

In 2015 besloot hogeschool Saxion om al het deeltijdonderwijs onder te brengen op één plek. Dat werd Saxion Parttime School, een horizontale samenwerking van alle academies. Alle modules die Saxion Parttime School aanbiedt, zijn interventies op wat iemand morgen moet kunnen. Dat is de kern van de onderwijsvisie: aansluiten bij de ontwikkelvragen van mens, bedrijf en samenleving, rekening houdend met de kenmerken van de student. Het onderwijs is blended: een combinatie van een ruim online leeraanbod, werkplek-leren en samenwerking tussen studenten op de hogeschool. Iedere student maakt een beroepsproduct als bewijs van bekwaamheid, waarop ze worden beoordeeld. Het beroepsproduct is afgestemd op hun eigen bedrijf, zodat ze nieuwe inzichten terugbrengen in de organisatie.

Visie op flexibilisering

De uitgangspunten van de OCW-pilot 'Flexibilisering - werken met leeruitkomsten' neemt Saxion Parttime School zeer serieus. De instelling wil studenten uitdagen om in gesprek te gaan over de leeruitkomst. Een leeractiviteit moet de uitkomst zijn van een gesprek tussen docent als facilitator van een leerproces en de student die iets wil leren. Wie bijvoorbeeld een leeractiviteit binnen het eigen bedrijf wil afmaken met behulp van feedback van de docent, wordt daarin ondersteund.

De definitie van flexibilisering is binnen Saxion Parttime School op veel plekken beleidsmatig uitgewerkt naar passende leerinterventies. De gedachte erachter is dat de arbeidsmarkt erom vraagt om ieder talent te benutten, ook en juist dat van mensen die al jaren werken. Het onderwijs gaat uit van de ontwikkelvraag van de markt. Daarom is iedere volgorde in het onderwijsaanbod waar mogelijk losgelaten. Er zit wel een logische volgorde in een deeltijdopleiding, de standaardroute, maar studenten kunnen als eerste de module volgen die aansluit op wat ze op dat moment het meest nodig hebben. Dat betekent dat er geen of zo min mogelijk leerlijnen in het onderwijs zitten.

Om het onderwijs flexibel te kunnen aanbieden, vindt het op meerdere momenten en soms op meerdere locaties tegelijk plaats. Zo kan iedereen altijd starten met zijn eigen leerroute. Wat iemand al kan, wordt ook gevalideerd. Een student die in het kader van een bachelorprogramma bijvoorbeeld een strategisch personeelsplan moet maken, kan een bestaand strategisch personeelsplan inleveren als hij dat al eens heeft gemaakt. De validering verloopt op dezelfde wijze als de toetsing van de beroepsproducten.

Doelgroepen van flexibilisering

Saxion kiest ervoor om te 'oefenen' met flexibel onderwijs op de doelgroep die flexibilisering volgens hen het meest nodig heeft, de deeltijdstudenten. Dat wat men in de vingers heeft en wat past bij het voltijd-onderwijs, wordt daar ingezet. In de praktijk gebeurt dat al vanaf de start. Docenten maken kwalitatief hoogstaand onderwijs voor de digitale leeromgeving van de deeltijdschool en hergebruiken dit waar het past in de voltijd-opleidingen.

Organiserende principes

- 'Gemeenschappelijkheid benutten' is een belangrijk organiserend principe voor de onderwijslogistiek van Saxion Parttime School. Het aanbod is Saxion-breed en studenten kunnen uit alles kiezen. Hiervoor werkt de instelling met een casco van modules, waarmee ze alle 23 associate degree- en bacheloropleidingen van Saxion Parttime School kunnen vormgeven. Veel modules worden vaak aangeboden, tot wel twintig keer per jaar op beide locaties van Saxion. Dit zijn zogenaamde 'sectormodules', modules met een grote gemeenschappelijkheid. Het gaat om een derde van alle modules. Een derde van het aanbod is zeer opleiding-specifiek en wordt één keer per jaar aangeboden. Daartussenin zitten de clustermodules, van meerdere opleidingen samen. Deze komen meerdere keren per jaar langs. Doordat de sector- en clustermodules vaak worden aangeboden, kunnen studenten hun eigen route afstemmen op hun wensen.
- Iedere student kan ieder kwartiel drie modules van vijf ECTS volgen. Ook vier modules per kwartiel kan het applicatielandschap inmiddels aan. De studenten volgen de extra module in de andere stad, waar de module op een andere dag wordt aangeboden, of digitaal, zonder begeleiding (leerweg-onafhankelijk).
- Iedere student mag zijn studietempo aanpassen. Dat is een prettige belofte voor deeltijdstudenten, maar een uitdaging voor de diensten. Tot en met week zes van een onderwijskwartiel kunnen studenten hun keuze aanpassen. In week zeven, acht en negen wordt de logistiek daarop aangepast. Het kostte veel moeite om deze belofte te realiseren, maar het is gelukt, binnen de bestaande applicaties, met name door een goede samenwerking tussen de diensten van Saxion en Saxion Parttime School.

Processen

Iedere opleiding kent een standaardroute. Dit is een logische opbouw van hoe de modules samen leiden tot het realiseren van een beroepsprofiel. Iedere student mag van de standaardroute afwijken. Standaardroutes van iedere opleiding plaatst men in het zogenoemde 'vitrineroster'. Door alle standaardroutes op elkaar te leggen, proberen de roosteraars te komen tot een slimme roostering, zodat alle groepen volume hebben en de onderwijslogistiek efficiënt kan worden uitgevoerd. De studenten mogen de standaardroute volgen (dat doet bijna niemand) of zelf sleutelen aan hun leerroute.

'Binnen een webwinkel-omgeving kunnen studenten kiezen uit 400 modules, die ze daadwerkelijk in een digitaal winkelmandje stoppen. Alleen direct afrekenen is nog niet mogelijk.'

Studenten maken de keuze voor modules thuis en bespreken ze vervolgens met de studieloopbaanbegeleider. Dat gesprek gaat over de leeractiviteiten: is er vrijstelling nodig, een afwijkende afspraak over begeleiding, et cetera. Alle afspraken worden vastgelegd en vormen samen de onderwijsovereenkomst. Is de onderwijsovereenkomst eenmaal gerealiseerd, dan wordt hij meteen verwerkt in het studievolsysteem en komen alle modules automatisch open te staan in de digitale leeromgeving Blackboard. De student kan direct aan de slag.

Het totale proces van keuzes faciliteren, roostering, het beschikbaar stellen van het rooster, het koppelen van groepen aan het rooster, het openstellen van de modules en het aanmaken van de samenwerkingsgroepen in de modules, is een strak georganiseerde workflow, waarin alle bestaande applicaties zijn geïntegreerd. Het werkt niet feilloos, maar in aanmerking genomen dat Saxion Parttime School vier jaar bestaat en pas sinds drie jaar onderwijs aanbiedt, is er veel gerealiseerd.

Applicatielandschap

Bij de start van Saxion Parttime School was er nog geen sprake van een website waarop het onderwijs per module werd verkocht. De eerste stap was dan ook duidelijk beschrijven wat een module doet en er een passende naam aan geven. Binnen een webwinkel-omgeving kunnen studenten inmiddels kiezen uit vierhonderd modules, die ze daadwerkelijk in een digitaal winkelmandje stoppen. Alleen direct afrekenen is nog niet mogelijk. Vooralsnog stuurt de school facturen naar studenten.

Voor het sleutelen aan de standaard leerroute hebben de studenten de beschikking over een digitaal planbord, waarop alle modules staan die behoren bij het gekozen beroepsprofiel. Door modules te verslepen, passen ze hun leerroute aan. Het planbord voorkomt dat studenten per ongeluk modules in hun contract slepen die niet behoren tot hun studieroute, wat voorheen nog wel eens voorkwam, toen de keuzes handmatig werden doorgevoerd.

Het applicatielandschap is georganiseerd met het oog op flexibel onderwijs. Het studentvolgsysteem is zo ingericht dat niet het volgen van modules, maar het registreren van leeruitkomsten centraal staat. De roosterapplicatie is afgestemd op het maken van groepen. De applicatie stuurt output direct naar de digitale leeromgeving, zodat iedereen aan zijn eigen omgeving in Blackboard wordt gekoppeld. Alle studenten zien het gehele aanbod van vierhonderd modules in Blackboard, zodat ze weten waaruit ze kunnen kiezen.

Al deze integraties zijn in samenspraak met de leveranciers ontwikkeld. Elke donderdag komen de betrokkenen vanuit de academies, de diensten en de leveranciers bij elkaar voor een kortcyclisch ontwikkelproces. Wat knelt er in het werkproces? Wat is daarvoor nodig in de applicaties? Dat bestaande applicaties ongeschikt zouden zijn voor flexibel onderwijs, wil er bij de directeur van Saxion Parttime School niet in. Maak het werkproces helder en ga dan in gesprek met de leverancier, samen met de diensten, is zijn advies. Welke ondersteuning van het werkproces is er nodig vanuit de applicaties? Hoe kan de applicatie worden aangepast zodat het wél kan?

OPEN UNIVERSITEIT

FLEXIBILISERING ZIT IN ONZE HAARVATEN

De Open Universiteit (OU) is een bijzondere onderwijsinstelling. Iedereen die zich wil blijven ontwikkelen op academisch niveau kan er terecht. Van oudsher stond alles bij deze universiteit in het teken van maximale vrijheid voor de student. Die blijkt eigenlijk veel beter te varen bij wat meer structuur.

Flexibilisering in de onderwijsvisie

Flexibilisering is de kern van de onderwijsvisie van Open Universiteit (OU). De universiteit verzorgt persoonlijk online afstandsonderwijs. De doelgroep is bepalend voor de onderwijsvisie. Dat zijn professionals, die een studie vrijwel altijd combineren met werk en/of zorgtaken. Het vergt per definitie flexibilisering van het onderwijs om hen in staat te stellen om de studie rondom werk- en gezinsomstandigheden te kunnen plooiën. Het onderwijsmodel van de OU is activerend online onderwijs. Studenten worden aangemoedigd om actief te zijn tijdens virtuele colleges en in de online leeromgeving yOULearn. Binnen een cursus hebben ze veel ruimte om zelf hun tijd in te delen. Dat vergt goede didactiek, zodat de studenten letterlijk bij de les blijven.

Visie op flexibilisering

Van oudsher was maximale flexibilisering de norm binnen de OU. Studenten waren niet alleen vrij in hun keuze voor het startmoment van een cursus, ze mochten ook zelf bepalen welke cursussen ze wilden combineren, met name in de bachelor. Tegenwoordig biedt de OU meer structuur. Voor wie dat wil, is het mogelijk om te worden meegenomen in een opleidingstraject. Het is geen verplichting, maar in de praktijk helpt dit veel studenten van de OU om de studie goed te kunnen afronden. Studenten zeggen weliswaar dat ze niet aan het handje willen worden gehouden, maar tegelijkertijd geven ze aan dat ze het nooit hadden gered zonder de structuur die de OU tegenwoordig biedt. Dat inzicht vertaalt zich in meer studiesucces.

Nog altijd hebben de studenten tal van mogelijkheden om de opleiding aan te passen aan de eigen wensen, of dat nu gaat om de leerroute, de startdata van sommige cursussen, het studietempo of het tijdstip van het tentamen.

Bij wet is vastgelegd dat studenten aan de OU betalen per cursus. Ze betalen geen collegegeld per jaar, zoals aan andere Nederlandse hogeronderwijsinstellingen gebruikelijk is. Ook als ze een gehele opleiding aan de OU volgen, betalen ze per cursus. Dit geeft de studenten de vrijheid om bijvoorbeeld een halfjaar niet te studeren op het moment dat andere verplichtingen voorrang nodig hebben.

Wie dat wil, kan nog altijd voor de maximaal flexibele route gaan en zelf een keuze maken uit de cursussen. Een aantal cursussen kent een vast startmoment en er zijn vier startmomenten per jaar. Andere cursussen kun je op ieder gewenst moment beginnen.

Dat geldt ook voor tentamens. Sommige hebben vaste momenten, maar voor veel cursussen doen studenten tentamen als ze zelf denken dat ze er klaar voor zijn. De OU werkt al meer dan vijftien jaar met individuele computergebaseerde tentamens. Dit houdt in dat een student op ieder gewenst moment een tentamen kan afleggen in een van de studiecentra van de OU. Een cursus duurt elf weken, maar het is twaalf maanden lang mogelijk om het bijbehorende tentamen te doen. Daarvoor krijgen studenten drie kansen.

Doelgroep van flexibilisering

De OU is in meerdere opzichten een uitzondering binnen het Nederlandse hoger onderwijs: zo gelden er voor de bachelors geen ingangseisen. Iedereen mag bij de OU studeren. Voor het volgen van een master is een bachelordiploma nodig. De praktijk leert dat de mensen die zich inschrijven serieus willen herscholen of bijscholen. Meestal gaat het om werkende jongvolwassenen.

Organiserende principes

- Mensen moeten altijd de kans hebben om te kunnen studeren. Dat is de gedachte achter de variabele cursussen van de OU.
- Een typische cursus met een vast startmoment heeft een omvang van vijf tot zevenenhalf ECTS. De OU werkt met kwartielen van elf weken, waarvan de laatste week een tentamenweek is. Het is dus mogelijk om vier keer per jaar te starten. Logische startmomenten zijn in september en februari, maar dat hoeft niet.
- De inschrijfrechten gaan in op de dag dat de student met de cursus start. De inschrijfduur is twaalf maanden. Daarbinnen zijn er drie tentamenkansen. Formele inschrijfrechten zijn altijd per cursus.
- Er zijn vaste en variabele tentamens. Vaste tentamens zijn ingeroosterd, variabele tentamens plant een student – binnen deadlines – zelf.
- Voor elke cursus die wordt gevolgd betaalt de student een bedrag op basis van het aantal ECTS.
- Zelfregistratie voor onderwijs en tentamens. Studenten melden zich aan per cursus, ook als ze een opleiding volgen. Dit vergt continue alertheid en attentie, aangezien de registratie op cursusniveau plaatsvindt. Ook tentamenaanmelding is verplicht.
- Online tenzij: alle onderwijs en begeleiding is in principe online.

Flexibilisering betekent voortdurend bijschaven, is de ervaring aan de OU. Ook organiserende principes zijn aan aanpassingen onderhevig. De OU kent een constante kwaliteitszorgcyclus, waarmee ze onderzoeken hoe de nieuwe structuur uitpakt. Duwt gestructureerd onderwijs het variabele onderwijs bijvoorbeeld weg? Ja, zo blijkt in de praktijk. Zonder deadlines zijn ook volwassen studenten eerder geneigd tot uitstelgedrag.

‘Studenten willen niet aan het handje worden gehouden, maar tegelijkertijd geven ze aan dat ze het nooit hadden gered zonder de structuur die de OU tegenwoordig biedt’

Processen

De OU werkt niet met een jaarinschrijving en is daardoor de uitzondering op de regels die vanuit de overheid worden geïntroduceerd. In de processen staat het individu centraal. Omdat er geen jaarinschrijvingen zijn, is er een heel specifieke registratie nodig van wanneer een student begint. Vanaf dat moment krijgt de student bepaalde rechten toegewezen, zoals toegang tot de leeromgeving. Als de student begint en heeft betaald, gaan er binnen de systemen signalen af dat de student bijvoorbeeld toegang moet krijgen tot de online bibliotheek en de digitale leeromgeving, maar ook dat er eventueel lesmateriaal moet worden verzonden.

Voorheen ging de student geheel zelfstandig aan de slag met een boekenpakket en meldde hij zich pas weer wanneer hij de tijd rijp achtte voor een toets. De docentfunctie zat ingebakken in het studiemateriaal. Tegenwoordig wil de OU mensen die een opleiding volgen meer begeleiding bieden. Daardoor krijgen de docenten meer dan voorheen een gezicht. Een grotendeels virtueel gezicht weliswaar, maar desondanks is de docent aanwezig geworden en is er meer aandacht voor didactiek.

Een andere overgang voor docenten is dat er meer structuur is in de aanlevering van informatie over de cursussen. Deze moet op tijd klaar zijn, zodat studenten zich kunnen oriënteren op het aanbod. Juist voor professionals is het essentieel dat de informatievoorziening op tijd en volledig is. Een opleverkalender geeft op hoofdpunten aan wat wanneer moet worden aangeleverd. Er zijn drie 'informatiefasen'. De eerste loopt samen met de aanlevering voor de OER en is de grove overview van welke cursussen er het komend jaar zijn. In de tweede fase is de OER vastgesteld en is de informatie 'voorlichtingsklaar', bijvoorbeeld voor studiegidsen. In de derde fase zijn de details toegevoegd, zoals fysieke/online begeleidingsmomenten en kan ook de aanmelding starten (15 mei voor de start per september). Details van cursussen in tweede helft van collegejaar kunnen later volgen.

Applicatielandschap

Vertaald naar onderwijslogistiek heeft de mix van flexibiliteit en structuur een aantal grote consequenties. Zo heeft de OU eigen keuzes moeten maken in het applicatielandschap. Standaard studentinformatiesystemen kunnen vaak nog niet overweg met processen die het individu vooropstellen. Studentinformatiesystemen in de markt worden weliswaar steeds meer ingericht op flexibiliteit, maar met de mate van flexibiliteit van de OU weten ze nog geen raad. De OU heeft daarom een eigen studentinformatiesysteem ontwikkeld.

Dat ook de leeromgeving in huis is ontworpen, is een zeer bewuste keuze. Blackboard, de digitale leeromgeving die voorheen werd gebruikt aan de OU, bleek niet de flexibiliteit te bieden die de instelling voor ogen heeft. Het onderwijsmodel, activerend online onderwijs, vergroot de behoefte om de leeromgeving zelf te kunnen inrichten op een manier die studenten meeneemt en triggert. 'Vorgebakken' applicaties beperken de mogelijkheden. Ook bleken de docenten behoefte te hebben om te kunnen zien hoe ver de studenten zijn. Zij krijgen tegenwoordig onder meer een seintje als iemand nog iets moet inleveren. De studenten geven aan dat ze willen kunnen samenwerken. Daarom wordt gewerkt aan een community-functie in de leeromgeving.

NABESCHOUWING

In dit rapport laten zes onderwijsinstellingen zien hoe flexibilisering van het onderwijs wordt vormgegeven. Als we één conclusie uit de praktijkcasussen van de zes instellingen kunnen trekken, is het wel deze: flexibilisering staat hoog op de agenda.

Ondanks de verschillen in keuzes, komt een aantal thema's steeds terug op het moment dat een onderwijsinstelling aan de slag gaat met flexibilisering van het onderwijs:

De studentroute centraal

Hoe verschillend de instellingen flexibilisering ook vormgeven, de studentroute staat steeds centraal. De tijd dat de opleidingsroute/ programma leidend is, lijkt met de ingezette koers verleden tijd.

Wijze en mate van flexibilisering

Flexibilisering is een containerbegrip. Een heldere visie hierop vanuit de instelling helpt, en een duidelijke explicitering van de visie op flexibilisering is noodzakelijk om keuzes te kunnen maken. Zie ook [het Referentiemodel Onderwijslogistiek voor flexibel onderwijs \(SURF, 2018\)](#).

Onderwijskundige keuzes

Onderwijskundige keuzes zijn leidend, maar kunnen niet worden gerealiseerd zonder een goed afgestemd samenspel tussen onderwijs, onderwijslogistieke processen en de benodigde technologie/voorzieningen.

Organiserende principes

Er zijn geen vaste organiserende principes te benoemen. Vast staat dat goed gekozen en heldere principes een positieve bijdrage leveren aan de implementatie van flexibeler onderwijs. Er zijn meerdere oplossingsrichtingen mogelijk, afhankelijk van de mate van flexibilisering en de keuze voor een onderwijskundig model.

Implementatiestrategie

Implementeren van flexibilisering vergt een gefaseerde aanpak, geen big bang maar een meerjarenplan. Een heldere visie lijkt voorwaardelijk te zijn om progressie te kunnen maken.

Kwaliteit informatievoorziening

De studentroute centraal vraagt een kwalitatief hoogwaardige informatievoorziening om flexibel onderwijs te kunnen organiseren.

Technologie

Technologie is nooit een doel maar een enabler om de complexiteit van het organiseren van flexibilisering te kunnen realiseren.

COLOFON

Redactie

Marjolein van Trigt, *www.marjoleinvantrigt.nl*
Jocelyn Manderveld, *SURF*
Marcel Penners, *SIG Onderwijslogistiek*

Samenstelling Kernteam SURF SIG Onderwijslogistiek

Emilie Hilbers, *Open Universiteit*
Carien van Horne, *Saxion Hogeschool*
Fred Jonker, *Wageningen University & Research*
Sacha Kroonenberg, *TU Delft*
Auke Ruhe, *Universiteit Leiden*
Marcel Penners, *Hogeschool Arnhem en Nijmegen*

Met dank aan

Elsbeth Vonkeman, *Hogeschool Windesheim*
Ulrike Wild, *Wageningen University & Research*
Fred Jonker, *Wageningen University & Research*
Lucie Lolkema, *Hogeschool Utrecht*
Fred Gaasendam, *Technische Universiteit Eindhoven*
Dick Sweitser, *Saxion Parttime*
Emilie Hilbers, *Open Universiteit*
Chris Kuijpers, *Open Universiteit*
Theo J. Bastiaens, *Open Universiteit*

Vormgeving

Vrije Stijl, Utrecht

November 2019

Copyright

CC BY 4.0 Internationaal.

Deze uitgave is gepubliceerd onder Creative Commons-licentie 4.0 Internationaal. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl>. Met uitzondering van alle afbeeldingen, deze vallen niet onder CC BY 4.0.

SURF

088 - 787 30 00
www.surf.nl/onderwijs
onderwijsinnovatie@surf.nl

Disclaimer

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Desalniettemin kan aan de inhoud van deze publicatie geen rechten worden ontleend.

Samen aanjagen van vernieuwing

Universiteiten, hogescholen, mbo-instellingen, onderzoeksinstellingen en universitaire medische centra werken binnen SURF aan ICT-voorzieningen en -innovaties. Met als doel: beter en flexibeler onderwijs en onderzoek. Dat doen we door de best mogelijke digitale diensten te leveren, kennisdeling en -uitwisseling te stimuleren en vooral door steeds te blijven innoveren! Hiermee dragen we bij aan een sterke en duurzame Nederlandse kenniseconomie.

The SURF logo consists of the word "SURF" in white, bold, uppercase letters inside a black speech bubble shape. The speech bubble has a tail pointing towards the bottom right corner of the page.

SURF